

ΦΑΚΕΛΟΣ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΓΑΒΟΥΝΕΑΗ

100 χρόνια από τη Συνθήκη: Τι μάθαμε από μια επέτειο;

Για δυο ημέρες αυτή την εβδομάδα 50 άνθρωποι από πολλές χώρες συναθροίστηκαν, ενώπιον πολυπληθούς κοινού επιστημόνων και διπλωματών, για να συζητήσουν για τη Συνθήκη της Λωζάννης και τη σημασία της για τη γεγονιά μας. Είναι κοινή η αίσθηση ότι πρόκειται για ένα ζωντανό κείμενο, η σημασία του οποίου ξεπερνά την εποχή του.

Η Συνθήκη της Λωζάννης δεν είναι απλώς η πράξη γέννησης της σύγχρονης Τουρκίας. Είναι κυρίως μια συνθήκη ειρήνης στο τέλος μιας δεκαετίας σχεδόν βάνουσου και αιματηρού πολέμου. Υπό την έννοια αυτή, ασφαλώς αντικατοπτρίζει τη στάθμηση συμφερόντων των εμπλεκόμενων μερών στον χώρο και τον χρόνο, από την Ελλάδα και την Τουρκία ως τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής. Ταυτοχρόνως, όμως, είναι μια σύμβαση που ορίζει σύνορα και ως τέτοια δημιουργεί ένα αντικειμενικό καθεστώς που ισχύει εις το διηνεκές. Η διατήρηση των ομοθύμιων αποφασισθέντων συνόρων δεν θα ανέτρεπε απλώς τις εσωτερικές ισορροπίες ενός συμβατικού κειμένου. Θα ανέτρεπε την εδαφική ακεραιότητα και πολιτική σταθερότητα όχι μόνο της περιοχής αλλά και ολόκληρου του διεθνούς συστήματος, έτσι όπως το αντιλαμβάνομαστε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το παράδειγμα της Ουκρανίας είναι, νομίζω, σαφές ως προς τους κινδύνους μιας τέτοιας αναθεωρητικής προσέγγισης.

Ως ζωντανό κείμενο, όμως, η Συνθήκη προσαρμόζεται ασφαλώς στην εξέλιξη του διεθνούς δικαίου και δεχεται τη ρυθμιστική επιρροή της πραγματικότητας. Είναι αλήθεια ότι η Συνθήκη της Λωζάννης ρυθμίζει ιδίως κεραία σύνορα, μεταξύ της Τουρκίας και όλης της μεζόζονης περιοχής, από τα Βαλκάνια ως τις εσχατιές της Μέσης Ανατολής. Στις αρχές του 20ού αιώνα, η ελευθερία των θαλασσών κατίσχυε σαφώς της εξουσίας του παράκτιου κράτους στις θαλάσσιες ζώνες. Σήμερα όμως είναι αναντίρρητο ότι το παιχνίδι εξουσίας έχει μετακινηθεί προς τον θαλάσσιο χώρο, έτσι και αν η ολόένα διευρυνόμενη εξουσία του κράτους εκφράζεται περισσότερο με όρους διαχείρισης των φυσικών και μη πόρων παρά με όρους κυριαρχίας επί συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών. Οι συμβατικές ρυθμίσεις επομένως συμπληρώνονται από το ευρύτερο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου. Το ίδιο συμβαίνει και με τις προστατευτικές ρυθμίσεις για τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και την ελληνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη: η χρήση των συγκεκριμένων επιθέτων δεν ήταν άλωστε τυχαία. Αν και η σκοπούμενη στη σύμβαση ισορροπία έχει έκτοτε σοβαρά διαταραχθεί στο πεδίο, ο πυρήνας της προστασίας παραμένει ισχυρός και αναλλοίωτος - ενισχυμένος μάλιστα στο πλαίσιο του εθνικού κράτους δικαίου και του διεθνούς συστήματος προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Εκατό χρόνια πριν, χώρες που τις χάριζαν ποταμοί αίματος κατάφεραν να συμφωνήσουν στο σχεδιάγραμμα μιας κοινής μελλοντικής πορείας. Δεν έγινε χωρίς κόπο: υπήρξαν και εκεί κόκκινες γραμμές, σκηνές πάθους και θεατρικότητας, στιγμές ειλικρίνειας και μεθοδεύσεις βγαλμένες από κατασκοπευτικό μπιλιτόρημα. Υπήρχε, πάνω απ' όλα, ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς και η επιθυμία συνδιαλλαγής σε κλίμα καλής πίστης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης, που δεν ήταν ούτε εύκολη ούτε αυτονόητη. Εκατό χρόνια μετά, η καλή πίστη και η αμοιβαία εμπιστοσύνη απουσιάζουν επιδεικτικά, ενώ οι γραμμές επικοινωνίας έχουν σοβαρά διαταραχθεί.

Η Συνθήκη της Λωζάννης είναι ίσως το σημαντικότερο κοινό πλαίσιο αναφοράς που έχουμε - είναι όμως σαφές από τις πρόσφατες δηλώσεις του τουρκικού προέδρου για την αληθινή Τουρκία που ξεπερνά τα γεωγραφικά της όρια, ότι αισθάνεται στενό, σχεδόν ασφυκτικό, τον κλοιό της.

Είναι βαθύτατη η πεποίθησή μου ότι θα ήταν ιστορικό λάθος να θέσουμε εκποδών το εργαλείο, που τόσο χρήσιμο έχει αποδειχθεί έναν αιώνα τώρα. Η Συνθήκη είναι σταθερή και ευέλικτη, ουστηρή και ευαίσθητη στις περιστάσεις, ικανή να εξελιχθεί στον χρόνο και να προσαρμοστεί σε νέες απαιτήσεις. Με κόκκινες γραμμές, με θεατρικές χειρονομίες και μεγάλα λόγια, με άμεσο διάλογο και πεισματική σιωπή, εξακολουθεί να είναι ίσως η μόνη βόση επικοινωνίας με την οποία αισθανόμαστε και οι δύο εξίσου βολικά ή εξίσου άβολα.

Η Μαρία Γαβουνέλη είναι καθηγήτρια στη Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, γενική διευθύντρια του **ΕΥΛΙΑΜΕΤ**

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ Ν. ΓΗΓΟΥΡΙΔΗ

Οι ελληνοτουρκικές διπλωματικές σχέσεις πριν και μετά τη Λωζάννη

Η εκατονταετηρίδα από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης την 24η Ιουλίου 1923 προσφέρεται για σειρά προβληματισμών για το παρελθόν, το παρόν αλλά και το μέλλον των ελληνοτουρκικών. Αν και η Συνθήκη αφορούσε σειρά θεμάτων πέραν των αμιγώς ελληνοτουρκικών ενδιαφερόντων και ρύθμιζε τα σύνορα της Τουρκίας με τη Συρία και το Ιράκ αλλά και ζητήματα διαδοχής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την Τουρκία, παραμένει το θεμέλιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Επειτα από μια δεκαετία πολεμικών αναμετρήσεων, οι δύο χώρες αποφάσισαν να γυρίσουν σελίδα στις διμερείς τους σχέσεις και να θέσουν την υπεράσπιση των κρατικών συμφερόντων ως προτεραιότητα εις βάρος και των ατομικών δικαιωμάτων των προσφύγων. Ενώ η Συνθήκη της Λωζάννης επέτρεψε να αποτρέψει έναν νέο ελληνοτουρκικό πόλεμο, υπήρξε εντυπωσιακή η μεταστροφή του κλίματος στις διμερείς σχέσεις.

Πριν παρέλθει ούτε επταετία από την υπογραφή της Συνθήκης, οι δύο χώρες αποφάσισαν να επαναπροσδιορίσουν τις σχέσεις τους στρεφόμενες προς το μέλλον και λαμβάνοντας υπ' όψιν τα κοινά τους συμφέροντα. Η υπογραφή Συμφώνου Ελληνοτουρκικής Φιλίας την 30ή Οκτωβρίου 1930 συνδέεται βεβαίως και με τις νέες στρατηγικές ισορροπίες στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο. Η Βουλγαρία στα Βαλκάνια και η Ιταλία στη Μεσόγειο ήταν τα δύο κράτη που θεωρούσαν αυτά οδικήμια από τη μεταπολεμική διεθνή έννομο τάξη και λάμβαναν αναθεωρητικές πρωτοβουλίες, ενώ η Ελλάς και η Τουρκία παρέμειναν προσπλωμένες στη διεθνή έννομο τάξη. Η ανάπτυξη μιας αδιανόητης σήμερα σχέσεως εμπιστοσύνης εμφανίζεται μέσω δύο περιστατικών. Πρώτον, όταν η ελληνική κυβέρνηση επεξέτεινε διά προεδρικού διατάγματος τον Σεπτέμβριο του 1931 τον ελληνικό εναέριο χώρο από τα τρία στα δέκα ναυτικά μίλια, ενώ τα ελληνικά κωρικά ύδατα παρέμειναν στα τρία ναυτικά μίλια, η Τουρκία συναίνεσε σιωπηρώς. Ο λόγος ήταν ότι η Τουρκία θεωρούσε ότι η δράση της ιταλικής αεροπορίας στον διεθνή εναέριο χώρο του Ανατολικού Αιγαίου απειλούσε την τουρκική εθνική ασφάλεια πολύ περισσότερο από την επέκταση του ελληνικού εναέριου χώρου στα δέκα μίλια. Δεύτερον, όταν η Τουρκία ζήτησε την αναθεώρηση των όρων της Συνθήκης της Λωζάννης για την αποστρατιωτικοποίηση των Στενών, η τότε ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε το τουρκικό αίτημα, ώστε τελικώς να υπογραφεί η Συνθήκη του Μοντρέ την 20ή Ιουλίου 1936. Το επίπεδο εμπιστοσύνης

στις διμερείς σχέσεις ίσως υπήρξε ένας από τους λόγους για τους οποίους η ελληνική αντιπροσωπεία απέλυσε να απαιτήσει τη ρητή αναφορά των νήσων Λήμιου και Σαμοθράκης στη Συνθήκη του Μοντρέ θεωρώντας αυτονόητη την άρση του καθεστώτος αποστρατιωτικοποίησης και για αυτές. Επρεπε να παρέλθει σχεδόν μισός αιώνας για να αμφισβητήσει η Τουρκία το δικαίωμα της Ελλάδος να διατηρεί εναέριο χώρο δέκα ναυτικών μιλίων, αλλά και να διατυπώσει τον παράδοξο ισχυρισμό ότι παρά την κατάργηση του καθεστώτος αποστρατιωτικοποίησης των Στενών, αυτό εξακολουθεί να ισχύει για τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη.

Ηταν ασφαλώς η ανάδυσση του Κυπριακού Ζητήματος το 1955 που έθεσε τέλος σε περίπου τρεις δεκαετίες αρμονικών ελληνοτουρκικών σχέσεων. Η κρίση στο Κυπριακό λειτουργήσει καταλυτικά για την εξύπνωση των προβλημάτων των μειονοτήτων και στις δύο χώρες, αλλά και την ανάδυσση του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου ως νέων πεδίων ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης. Αν κάτι μας διδάσκει η ελληνοτουρκική προσέγγιση του 1930, είναι ότι η βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων διευκολύνεται από τον κοινό στρατηγικό προσανατολισμό των δύο κρατών αλλά και την αναφορά σε ένα κοινό πλαίσιο πολιτικών αξιών.

Ο Ιωάννης Ν. Γηγοριδής είναι αναπληρωτής καθηγητής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Μπλάνκεν και επικεφαλής του προγράμματος Τουρκίας του **ΕΥΛΙΑΜΕΤ**

